

Dr hab. Ewa Laskowska, prof. UG
Katedra Biochemii
Wydział Biologii
Uniwersytet Gdański
ul. Wita Stwosza 59
80-308 Gdańsk

Gdańsk, 9.10.2012

Ocena dorobku naukowego dr Katarzyny Potrykus w związku z postępowaniem w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego nauk biologicznych w zakresie biologii

Pani dr Katarzyna Potrykus ukończyła Międzyuczelniany Wydział Biotechnologii Uniwersytetu Gdańskiego i Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego w 1999 roku. W 2003 roku obroniła pracę „Regulacja transkrypcji i replikacji bakteriofaga λ – rola czterofosforanu guanozyny (ppGpp) w kontroli aktywności promotorów” na Wydziale Biologii, Geografii i Oceanologii Uniwersytetu Gdańskiego uzyskując tytuł dr. nauk biologicznych w zakresie biologii. Od tego czasu dr Potrykus jest zatrudniona jako adiunkt w Katedrze Biologii Molekularnej na Wydziale Biologii UG. W latach 2004-2012 przebywała na stażu naukowym w National Institutes of Health (NIH, Bethesda, USA).

Ocena osiągnięcia naukowego

Podczas pobytu w NIH, w laboratorium dr. Michaela Cashela dr Potrykus kontynuowała badania nad udziałem wybranych czynników transkrypcyjnych w regulacji ekspresji genów. Wynikiem jej pracy jest cykl publikacji: czterech prac eksperymentalnych i jednej pracy przeglądowej, prezentowanych jako osiągnięcie naukowe pod wspólnym tytułem „Wpływ (p)ppGpp i czynników transkrypcyjnych GreA, GreB oraz DksA, na polimerazę RNA i globalną regulację komórkową u *Escherichia coli*.” Dr Potrykus jest pierwszym autorem czterech prac i autorem korespondującym dwóch publikacji. Jej udział w przygotowaniu tych prac był znaczący. Potwierdza to deklaracja samej Pani doktor i oświadczenia pozostałych współautorów. Habilitantka zaplanowała i wykonała większość doświadczeń, uczestniczyła również w pisaniu wszystkich manuskryptów.

Przedstawione do oceny prace dr Potrykus stanowią tematycznie spójną całość i dostarczają nowych informacji o funkcji wybranych czynników transkrypcyjnych: cztero- i pięciofosforanu guanozyny (ppGpp/ pppGpp), DksA i GreA/B. (p)ppGpp są syntetyzowanymi w warunkach stresu i głodu cząsteczkami związanymi z tzw. odpowiedzią ściśłą. Wiadomo, że (p)ppGpp oddziałując z polimerazą RNA na etapie inicjacji mogą

hamować ekspresję wybranych genów (np. kodujących tRNA i rRNA) i indukować ekspresję innych (np. genów odpowiedzialnych za syntezę aminokwasów). Białko DksA zidentyfikowano kilka lat temu jako dodatkowy czynnik niezbędny do aktywacji genów syntezy aminokwasów przez ppGpp. Białka GreA i GreB o strukturze podobnej do DksA, lecz odmiennej sekwencji aminokwasowej były wcześniej znane jako czynniki transkrypcyjne, które przywracają aktywność polimerazy RNA, wtedy gdy ta zostaje zablokowana w trakcie elongacji transkrypcji.

W pierwszej prezentowanej publikacji (*Journal of Biological Chemistry*, 2006) dr Potrykus wraz ze współpracownikami udowodniła, że GreA może działać jako czynnik transkrypcyjny nie tylko podczas elongacji, jak do tej pory sądzono, lecz również w trakcie inicjacji transkrypcji w sposób niezależny od (p)ppGpp. Wykazała również, że GreA aktywuje, a DksA hamuje transkrypcję z modelowego promotora *rrnB P1*. Stwierdzenie antagonistycznego działania obu białek było punktem wyjścia do dalszych badań, których wyniki opisano w *Journal of Bacteriology* (2012). Efekt działania poszczególnych czynników transkrypcyjnych sprawdzano analizując wzrost bakterii na podłożu minimalnym pozbawionym aminokwasów. Ponieważ ppGpp i DksA uczestniczą w aktywacji genów odpowiedzialnych za syntezę aminokwasów, komórki, które nie produkują ppGpp (ppGpp⁰) lub DksA nie rosną na podłożu minimalnym. Okazało się, że nadprodukcja DksA lub GreA przywracała zdolność wzrostu bakterii ppGpp⁰ na podłożu minimalnym. Spełnione musiały być jednak pewne warunki – gdy nadprodukowane było DksA, komórki dodatkowo nie mogły produkować GreA; gdy nadprodukowane było GreA komórki musiały być pozbawione DksA. Z drugiej strony nadprodukcja GreA przywracała zdolność wzrostu bakterii ppGpp⁺ *dksA*⁻ na podłożu minimalnym. Wyniki te wskazały, że w niektórych warunkach GreA i DksA są antagonistami, a w innych mogą działać wymiennie. Analiza transkryptomów odpowiednich szczepów za pomocą mikromacierzy potwierdziła te obserwacje i dodatkowo wskazała na istnienie współzawodnictwa pomiędzy GreA, DksA i GreB o wiązanie z polimerazą RNA.

Kolejna praca opublikowana w *Nucleic Acid Research* (2009) dotyczy regulacji ekspresji genu *greA*. Dr Potrykus wraz ze współpracownikami zidentyfikowała dwa silne promotory P1 i P2 kontrolujące gen *greA* i wykazała, że ekspresja *greA* ulega autorepresji. Zaskakującym wynikiem tej pracy było wykrycie cząsteczek sRNA (*short RNA*) nazwanych GraL (*greA leader*), które powstają w wyniku nietypowej terminacji transkrypcji *greA*. Odpowiedzialny za to terminator znajduje się w rejonie promotorowym genu i powoduje zakończenie syntezy większości transkryptów z promotorów P1 i P2. Struktura tego terminatora jest wyjątkowa – „szpilkę do włosów” tworzy aż 11 par zasad zamiast najczęściej

występujących 6-7 par. Funkcja fizjologiczna GraL pozostaje do wyjaśnienia, ale na podstawie przedstawionych wyników wiadomo już, że w hodowlach mieszanych komórki nadprodukcujące GraL uzyskują liczebną przewagę nad bakteriami z niskim poziomem GraL. Ponadto wykazano, że GraL wpływa na ekspresję ponad 100 genów, do których należą m. in. geny związane z metabolizmem aminokwasów i żelaza oraz syntezą flagelli.

W kolejnej publikacji (*Environmental Microbiology*, 2011) przedstawiono wyniki doświadczeń, których celem było wyjaśnienie czy ppGpp jest częścią mechanizmu, który koordynuje wzrost komórek z syntezą DNA, RNA i białek. Wykazano, że w bakteriach ppGpp⁰ przyrost masy komórkowej (RNA i białek) jest wyższy niż w szczepie dzikim i niezależny od czasu generacji. Dodatkowo stwierdzono zwiększenie liczby rybosomów w komórkach ppGpp⁰. Na tej podstawie wysunięto wniosek, że (p)ppGpp jest jedynym czynnikiem regulującym tempo przyrostu masy komórkowej.

Cykl publikacji stanowiący osiągnięcie naukowe dr Potrykus uzupełnia praca przeglądowa opublikowana w *Annual Review of Microbiology* (2008) i poświęcona głównie funkcji (p)ppGpp.

Wszystkie te prace niewątpliwie dostarczają wielu cennych informacji o mechanizmach regulujących ekspresję genów i umożliwiającą przystosowanie się bakterii do zmiennych warunków środowiska. Procesy te są niezwykle złożone i ich poznanie wymaga przede wszystkim doskonałego opanowania warsztatu, precyzyjnego planowania doświadczeń i właściwej interpretacji wyników. Prezentowany cykl prac jest dowodem na to, że dr Potrykus posiada te umiejętności. O wysokiej wartości tych publikacji świadczy sumaryczny *impact factor*, który według listy Journal Citation Reports wynosi 33,809. Natomiast liczba cytowań tych publikacji według bazy Web of Science wynosi 237 (październik, 2012).

Ocena pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych

Poza publikacjami wchodzącymi w skład osiągnięcia naukowego, dr Katarzyna Potrykus jest współautorem ośmiu prac opublikowanych w wysoko notowanych czasopismach (*impact factor* od 1.3 do 9.5), z których pięć ukazało się przed doktoratem, a trzy po doktoracie w latach 2004-2011. Prace te dotyczą replikacji plazmidów, transkrypcji zachodzącej z promotorów bakteriofaga λ , funkcji i regulacji ekspresji genów kodujących czynniki transkrypcyjne; są więc przynajmniej częściowo związane z głównymi zainteresowaniami dr Potrykus. Pani doktor była kierownikiem jednego i wykonawcą czterech projektów naukowych finansowanych przez Komitet Badań Naukowych i NIH.

Wygłosiła trzy referaty na konferencji krajowej i konferencjach międzynarodowych. Bez wątplenia są to dowody dużej aktywności naukowej Habilitantki. O wysokiej ocenie jej działalności świadczy fakt uzyskania po doktoracie stypendium START dla młodych naukowców Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej. Warto dodać, że sumaryczny *impact factor* według listy JCR dla czasopism, w których habilitantka opublikowała swoje prace wynosi 71.505, liczba cytowań 280, a indeks Hirscha -7.

Ocena dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego oraz współpracy międzynarodowej

W trakcie studiów doktoranckich Dr Potrykus sprawowała opiekę merytoryczną nad dwoma magistrantami. Ponieważ National Institutes of Health jest instytutem naukowym i nie prowadzi zajęć dla studentów, działalność dydaktyczna Habilitantki w czasie stażu podoktorskiego była ograniczona. Do jej dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego można zaliczyć wygłoszenie wykładu w National Institutes of Health oraz prezentacje wyników na ośmiu, w większości międzynarodowych, konferencjach naukowych. O tym, że dr Potrykus jest uznanym ekspertem w swojej dziedzinie świadczy również fakt recenzowania przez nią dwóch projektów badawczych złożonych w Narodowym Centrum Nauki i The Hong Kong Research Grant Council oraz czternastu manuskryptów z redakcji prestiżowych czasopism naukowych (m. in. The EMBO Journal, Nucleic Acid Research i Journal of Biological Chemistry).

Działalność naukowa Habilitantki w dużej mierze opiera się na współpracy międzynarodowej. Oprócz wspomnianego już wieloletniego pobytu na stażu podoktorskim w NIH, dr Potrykus odbyła trzy dwumiesięczne staże w pracowni dr. Hernandez (State University of New York, Buffalo, USA). Zagraniczni partnerzy są współautorami 10 spośród 13 publikacji stanowiących jej dorobek naukowy.

Podsumowanie

Na podstawie wyżej przedstawionej oceny uważam, że osiągnięcie naukowe oraz inne dokonania Pani dr Katarzyny Potrykus po otrzymaniu stopnia doktora stanowią znaczny wkład w rozwój biologii. Stwierdzam również, że dr Potrykus wykazuje się istotną aktywnością naukową, a jej dorobek naukowy uzasadnia nadanie stopnia doktora habilitowanego nauk biologicznych w zakresie biologii. Wymogi określone w art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki zostały spełnione.

E. Laszkowski